

csolták, és a későbbiekben a lengyelek az ő személyében látták az elveszett nemzeti nagyság egyik megtestesítőjét. Ezt követően felidézi a lengyel hagyományápolást, és kiemeli, hogy a szövetségesek együttes diadalában játszott valóban kiemelkedő lengyel hozzájárulásra való emlékezés a későbbi nehéz időkben jelentős erkölcsi erőt adott.

Talán ebből a rövid tartalmi ismertetésből is nyilvánvalóvá vált, hogy

mind tartalmilag, mind módszertanilag rendkívül fontos, magyar szempontból is értékes művel állunk szemben. Jan Wimmer kutatási eredményei bizonyára bele fognak épülni a hazai művekbe is, és további rész kérdések feltárására fognak ösztönözni az oszmán uralom alóli felszabadító háborúban való magyar részvétellel kapcsolatosan is.

Z. J.

VOENNO-ISZTORICESZKIJ ZSRNAL

(Szovjetunió)

1984. 1—12. sz.

Az ismertetett tanulmányok sorát V. *Andrianov*: „A partizánalakulatok szervezeti felépítése a háború éveiben” c. (1. sz., 38—46. o.) munkájával kezdjük. A háború alatt az ellenség hátában partizáncsoportok, földalatti szervezetek, speciálisan kiképzett és oda irányított, vagy a frontmozgások következtében odakerült katonai alakulatok folytattak harcot. A partizáncsoportok feltöltési bázisát a polgári lakosság képezte, jelentős mértékben olyan egyének, akik először vettek kézbe fegyvert. Éppen ezért az első időkben a csoportok kiképzettségének szintje igen alacsony volt, sokan csak a harc menetében sajátították el a szükséges katonai ismereteket.

A felkészítés után a csoportok vagy a helyükön maradtak, amíg a front átvonult, vagy az ellenség hátába irányították őket. Sok esetben a partizáncsoportokat katonákból és belügyminisztériumi fegyveres testületek embereiből szervezték. Kievdben pl. 1941 júliusában—augusztusában két partizánezredet szerveztek 2296 fős létszámmal, főként határőrökből és a Nyugat-Ukrajnában szolgált NKVD-s (Belügyi Népbiztonság) munkatársakból. Az ezredeket hamarosan az ellenség hátába irányították, ahol azok Novograd—Volinszkij, Korszuny, Kiev, Cserkasszi térségében tevékenykedtek.

A háború kezdeti szakaszában gyakran partizáncsoportokká alakultak át azok a speciális alakulatok is, amelyeket az arcvonal közelében az átöbott kémelek, diverziósok, az illegálitásban lévő diverziós csoportok elleni harcra hoztak létre.

Különösen a háború első időszakában az ellenség mögöttes területeire gyakran dobtak át szervező csoportokat, amelyek aztán csapatokat, időnként nagy létszámú egységeket szerveztek. Az ilyen szervező csoportok létszáma 10—25 fő volt

(parancsnok, komisszár, felderítő, rádiós, egészségügyi, robbantó szakember és néhány harcos). A szervező csoportok különösen jelentős szerepet játszottak a nyugati területeken, ahol az ellenség gyors előrenyomulása miatt nem volt idő partizáncsoportok előzetes felkészítésére.

A partizánalakulatok szervezeti formája rendkívül sokféle volt, a katonai, gazdasági és más tényezőktől függően.

A Nagy Honvédő Háború idején a partizánok főként lövészfegyverekkel voltak fölfegyverezve, a németek pedig páncélosokat és gépi vontatású tüzérséget vetettek be ellenük, a repülőek lehetővé tették a felderítést. A rádiókapcsolattal szemben a partizánok tehetetlenek voltak. A németek sokkal mozgékonyabbak voltak mint a partizánok. Mindez lehetővé tette büntető-hadműveletek szervezését.

Ez megkövetelte új, hatékony módszerek kidolgozását, a szervezeti formák állandó tökéletesítését. Idejében leállították a nagylétszámú, nehezen mozgó partizánegységek széles körű szervezését. Viszont minden csoportban szerveztek diverziós alegységet, mert pl. egy katonai szerelvény megsemmisítése sokkal hatásosabb volt, mint egy nagylétszámú alakulat ellen vívott tartós harc.

A partizáncsoportok szervezeti formái és harci módszerei jelentős mértékben függtek a földrajzi viszonyoktól. A nagy erdők, mocsarak, növényzettel fedett hegyek alkalmasak voltak mind a kis-, mind a nagylétszámú csoportok tevékenysége számára, az ellenség számára pedig megnehezítették technikai fölényének kihasználását. A sztyeppés területen nagylétszámú csoportok csak úgy folytathattak harctevékenységet, ha meneteket hajtottak végre. Itt inkább kislétszámú, főként diverziós és felderítő csoportok tevékenykedtek.

Jelentős hatásuk volt a politikai körülményeknek is. A lakosság szocialista erkölcsi-politikai egysége jelentős támaszt biztosított. Egyes nyugati területeken azonban, ahol a szovjethatalom rövid ideig létezett, a megszállók támaszt lettek a kizsákmányoló osztályok maradványaiban. A megszállók ügynökségét képezték a polgári nacionalisták és szervezeteik. Itt nagy partizáncsoportok nem tudtak hosszasan időzni, hanem csak meneteket hajtottak végre.

A szervezetek kialakítása terén nem sikerült azonnal a legmegfelelőbb formákat fellelni. A háború kezdeti szakaszában jelentős szerepet játszott az ösztönösség. A partizánok csoportokba, csapatokba, zászlóaljakra és ezredkebe szerveződtek. Később, az első háborús télen a csapat vált alapvető formává, és ezek létszáma növekedett. 42-ben sok csapat már 150—200 főből állt.

Minden csapatnak az élén párt- és Komszomol-szervezetek álltak, az egységek élén pedig politikai osztályok. A szervezetek élén komisszárok álltak, akiknek intézménye akkor is megmaradt, amikor a hadseregben felszámolták a komisszárendszert. A komisszárok felelőssége azonos volt a parancsnokéval.

A felszabadító harc széles körű kibontakozása sok partizán-szakembert követelt. 1942. július 15. és 1944. február 15. között csupán a központi, köztársasági és területi partizániskolákon 22 450 parancsnokot és szakembert képeztek ki.

Az első szám Lenin 1924 januárjában bekövetkezett halála kapcsán két olyan ismertetést közöl a „Tudományos közlemények” rovatban, amelyeknek van bizonyos magyar vonatkozása. Az első a három Lenin-mauzóleum építésének történetét ismerteti (1. sz., 82—87. o.) és közli a fényképeket is. Az első ideiglenes, fából készült mauzóleum 1924 januárjában néhány nap alatt épült fel. A talajt a 30 °C-os hidegben robbantással kellett felszaggatni. Az ideiglenes mauzóleum építésében szovjet munkások mellett részt vettek magyarok (Kun Béla vezetésével), lengyelek, finnek, mongolok, osztrákok is.

A második közlemény a Szovjetunió 1. sz. órhelyével kapcsolatos (1. sz., 87—88. o.), amely a mauzóleum bejáratánál található. Az első őrség 1924. január 27-én 16 órakor foglalta helyét, amikor Lenin koporsóját bevitték a mauzóleumba. Felvezetőjük Mészáros János magyar internacionalista volt. Mindhárman az Össz-szövetségi Végrehajtó Bizottság Kremlben lévő parancsnoki iskolájának

hallgatói voltak, amely intézmény ebben az időben az őrséget adta. A közlemény ismerteti hármójuk további életútját is. 1924 szeptemberében befejezték az iskolát. Mészáros korábban Lenin őrségének a tagja volt, majd a Moszkvai lovassdárnánál teljesített szolgálatot. Később részt vett a Mongol Népköztársaság reguláris lovasságának megszervezésében. A második világháború alatt mint szökevény átjutott a magyar hadsereghez, amelynek törzsében egészen Budapestig visszavonulva felderítő tevékenységet folytatott.

A második szám három érdekes tanulmányt közöl a háború menetében végbement fordulatról, arról, hogy mit tett a párt ennek a fordulatnak az eléréséért, valamint arról, hogy milyen volt a Szovjetunió gazdasági helyzete és a hadsereg hátországa a fordulat elérésének időpontjában. Mindhárom cikk tömördek érdekes adatot sorol fel, mindamellet ezeknek az adatoknak a többsége más forrásokból már ismert. Ezért a folyóirat tanulmányai közül A. Kozsevnyikov—T. Mikityenko: „A légvédelem fejlődésének néhány tendenciája a helyi háborúban” c. (2. sz., 59—64. o.) cikkével foglalkozunk részletesebben.

A légitámadás és a légvédelem eszközei egymással szoros összefüggésben fejlődnek. A helyi háborúban ez a tény ismét igazolást nyert. A helyi háborúk tapasztalatait elemezve néhány közös tendenciát lehet felfedezni, amelyek a légvédelem fejlődését jellemzik.

A légierők tömeges alkalmazása a helyi háborúk egyik sajátos vonása. A bevetett erők mennyisége a harcok elhúzódása folyamán is növekszik. Míg pl. a koreai háború kezdeti időszakában (1950) az amerikai légierő 657 gépet vetettek harcba, 1951 őszén már 1441 gép tevékenykedett, a háború végére pedig számuk 2400-ra (az amerikai légierő 35%-a) nőtt. 104 078 felszállást hajtottak végre és kb. 700 ezer tonna bombát dobtak le.

Még nagyobb méreteket öltött az amerikai légierők alkalmazása Vietnámban. Az amerikai agresszió kezdetekor 1000 repülőgép és helikopter volt ott (1964-ben), 1967-ben már 4400, a háború befejező szakaszában pedig több mint 5000. A harcban az amerikai légierő 60%-a vett részt, valamint a szállítógépek 90%-a, és 6 repülőgép-anyahajó. 1962 és 1975 között az amerikai és saigoni gépek 2 millió 360 ezer harci felszállást hajtottak végre, négyszer több löszert használtak el, mint amennyit az amerikai légierő a második világháború négy

éve alatt elhasznált. Vietnamba 14 millió tonna bombát dobtak és rakétát lőttek ki, ami több mint 700 hirosima-típusú atombomba hatóerejének felel meg.

Nőtt az alkalmazott légiéri mennyisége a közel-keleti háborúkban is. Az 1973. októberi háborúban az összpontosított csapásokban gyakran 60 gép vett részt, és a két fél gépei kb. 24 ezer felszállást hajtottak végre.

Ilyen körülmények között a fontosabb pontok védelme stratégiai jelentőségűvé vált. A háború kezdeti szakaszában a megtámadott országok légvédelme nem tudta biztosítani ezt a védelmet. A Koreai Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság légvédelmét a háború menetében kellett létrehozni. 1953 közepére a Koreai Népköztársaság és a kínai önkéntesek légvédelmi rendszerében volt kb. 2000 légvédelmi löveg, több mint 3000 légvédelmi géppuska és kb. 700 vadászgép. Az amerikaiak veszteségei jelentősen nőni kezdtek. Vietnamban kb. 9 ezer repülőgépet és helikoptert vesztek. Egy ilyen légvédelem megszervezése példaképpel szolgált az arab országoknak is. Az 1973-as háborúban az izraeli légiéri egyes források szerint kb. 120 repülőgépet vesztek, amelyeknek 80%-át irányítható rakéták és légvédelmi lövegek lőtték le a háború első három napja alatt.

A helyi háborúk menetében megfigyelhető az, hogy nőtt a földi elhárító fegyverek jelentősége. A második világháborúban, Koreában, Vietnamban (a léghárító rakéták megjelenéséig), a Közel-Keleten 1956-ban az ellenség leküzdésének alapvető eszközei a vadászrepülők voltak. A légvédelmi rakéták tömeges megjelenésével megnőtt a földi elhárító eszközök jelentősége. Míg az első világháborúban a földi eszközök az ellenséges gépek 15—20%-át lőtték le, a másodikban 40%-át, Délkelet-Ázsiában és a Közel-Keleten már több mint 90%-át. A döntő szerep ebben a légvédelmi rakétáké.

A helyi háborúkban megfigyelhető olyan tendencia, hogy nő a mélyrepülésben támadó repülőgépek elleni harc eszközeinek szerepe. Az új típusú gépek képesek alacsonyan repülni. Ez a módszer döntővé vált a harcászatban, mert lehetővé teszi a cél rejtett megközelítését és a váratlan támadást. Különösen élesen veti fel ezt a kérdést a helikopterek tömeges alkalmazása, amelyek képesek bármilyen alacsonyan repülni és a szebezhetőségük a földi eszközök vagy vadászok részéről másodpercekig tart. Nehezíti a leküzdést az is, hogy nagyon nehéz a cél felfedezése. A helyi háborúkban a felderítés alapvető eszköze a

lokátorok adták, de ez mélyrepülés esetében nem mindig alkalmazható. A réseket az arcvonal mentén elhelyezett földi figyelők töltik ki.

Nagyfokúknak kell lennie a légvédelmi berendezések vételzavar-biztonságának. A rádióelektromos rendszerek leküzdésének kombinált módszereit alkalmazták. A helyi háborúkban először alkalmazták rádiolokátor-megsemmisítő rakétákat, amelyeket az adáshullámok vezetnek rá a célra.

A helyi háborúkban a kiépített védelmi rendszerek következtében egyre szélesebb körben terjed „a védelmi rendszer áttörésének” fogalma. Ez gyakran igénybe veszi a támadó gépek felét. Hanoi védelmi rendszerének áttörésénél a támadó gépek 25%-át rádióelektromos ellentevékenységre használták, 25%-át a légvédelmi eszközök leküzdésére és csak 50%-át a harcfelelőteljesítésére.

A helyi háborúk egyik legfontosabb tapasztalata pedig az, hogy állandóan emelni kell a légvédelmi erőket és eszközöket harcckészültségének szintjét. Ahol ezt elmulasztották, ezért mindig drága árat kellett fizetni. A szerző több példát említ, köztük az 1967-es háborút. Az arab országok elég hatékony légvédelmi rendszerrel rendelkeztek. Volt 630 repülőgépük 320 izraelivel szemben. Az erők és eszközök harcckészültségének alacsony szintje miatt azonban az izraelieknek sikerült összpontosított csapásokat mérni a repülőterekre és más fontos objektumokra. Amikor a helyzet megváltozott, az 1973-as háborúban az izraeliek már súlyos veszteségeket szenvedtek és nem tudták áttörni a légvédelmi vonalat.

A harmadik szám közli a J. V. Andropov halálával és K. U. Csernyenko megválasztásával kapcsolatos dokumentumokat.

A hadtörténeti cikkek közül A. Gribkov: „A koalíciós hadseregcsoportok irányításának tapasztalatai” c. (3. sz., 27—34. o.) tanulmányát érdemes megemlíteni.

Az imperialista hatalmak által előkészített és kirobbantott második világháború koalíciós háború volt. Az egyik oldalon állt az antifasiszta koalíció, amelynek döntő ereje a Szovjetunió volt, a másik oldalon állt a fasiszta katonai blokk élén a hitleri Németországgal.

A háború megmutatta, hogy a koalíciós államok csapatainak irányítása nagyon bonyolult dolog, mivel a harvezetés legelfogadhatóbb formáinak és módszereinek kiválasztása szoros kapcsolatban van sok politikai, gazdasági

és tulajdonképpen katonai tényezővel. Fontos szerepet játszottak a szövetséges hadseregek nemzeti sajátosságai is.

Még jelentősebb ez a probléma napjainkban, amikor kialakultak és szemben állnak egymással a valaha is létezett legnagyobb katonai-politikai koalíciók — a Varsói Szerződés és a NATO. Ezért az új háborút, ha ezt netalán sikerül kirobbantani az imperialistáknak, soha nem látott méretű hadseregsorokat fogják vívni, az összes erők végső megfeszítésével. Egy ilyen háborúban a siker sok mindentől fog függni, többek közt a szövetséges hadseregek irányításától is. Ezért a második világháború ilyen tapasztalatainak tanulmányozása nem csak elméleti jelentőségű, hanem gyakorlati tapasztalattal is bír.

A negyedik szám több érdekes tanulmányt közöl, amelyek a második világháború részkérdéseivel foglalkoznak. Az aktuálisabb jellege miatt mégis *V. Lariónov*: „A hadművészet néhány kérdése a helyi háborúk tapasztalatai alapján” c. (4. sz., 46—52. o.) cikkével foglalkozunk részletesen.

Ezekben a háborúkban nagy mennyiségben használtak modern fegyvereket, beleszámítva a hadászati fegyvereket is, és több esetben eljutottak a magfegyver alkalmazásának küszöbéig. Ennek következtében a helyi háborúk igen érdekesek a hadművészet fejlődési tendenciáinak vizsgálatára szempontjából.

A helyi háborúk kirobbantásának módszereiben az utóbbi 15—20 év alatt semmi sem változott. Az agressziós országok a háborút váratlanul robbantották ki, a csapatok hadászati kibontakoztatását jóval előbb, rejtve készítették elő. Az áldozatok katonai erői kevésbé felkészültek voltak, és ezért az első időkben vereségeket szenvedtek. A váratlan támadást lehetővé teszi az, hogy az imperialista hatalmak hadseregei igen mozgékony csapatokkal és technikai eszközökkel rendelkeztek (légi, légi-deszant és tengeri-deszant erők).

Ezekkel az eszközökkel váratlan csapást lehet mérni az ország belsejében elhelyezett fontos célok, többek közt irányító célpontok ellen.

A háborúk kirobbantásának másik módja a fokozatos kiterjesztés, amint ez Vietnamban és Angolában történt. A konfliktus eszkalációját figyelhetjük meg az argentin—angol konfliktusban is a Falkland-szigetek ügyének kérdésében.

Bizonyos sajátosságokat mutat a haderőnemek és fegyvernemek alkalmazása. Míg a 60-as évek végéig a főszerep a szárazföldi csapatoké volt, később na-

gyobb szerepet kaptak légi- és haditengerészeti erők, a légvédelmi eszközök és a rádióelektromos harc eszközei.

A szárazföldi csapatok tevékenységére az utóbbi helyi háborúkban nagy hatást gyakorolt olyan új eszközök alkalmazása, mint a páncéloselhárító irányítható rakéták, az új harcokcsívédő eszközök stb. A helikopterek tűztámogatását Vietnamban kezdték alkalmazni, az első páncéloselhárító irányítható rakétákat az 1967-es és 1973-as közel-keleti háborúkban, az új harcokcsívédő eszközöket az 1982-es libanoni háborúban.

A helyi háborúkban megfigyelhető az a törekvés, hogy az ellenséges célt minél távolabbról semmisítsék meg.

A gyalogság a gyalogos rohamozásról áttért a páncélozott járműveken történő rohamozásra.

A légierőknél a hagyományos eszközök mellett megjelentek az új rádiólokátoros távolfelderítő repülő szerkezetek. Ezek lehetővé teszik a repülőgépek számára, hogy előre felkészüljenek a légi ellenség elleni harcra, kilőjék a rakétákat, mielőtt beérnek az ellenséges rádiólokátorok hatáskörébe.

A légierők gyorsan reagáltak a légelhárító rakétakomplexumokra, amelyek már 1965-ben jól beváltak Vietnamban. A repülőgépeket felszerelték a rádióelektromos harc eszközeivel és a légvédelmet zavaró eszközökkel (ezeket különösen sikeresen alkalmazták Libanonban és a Falkland-szigeteken).

A légvédelem területén megmaradtak a légvédelmi rakétakomplexumok, de technikailag továbbfejlesztették: növelték a hatótávolságot, csökkentették a zavarhatóságot, növelték a mobilitást. A fejlődési tendencia a vegyes légvédelmi csoportok (légvédelmi rakétakomplexumok, rádiólokátor-állomások, különböző rendeltetésű és felszereltségű vadászrepülő) továbbfejlesztését mutatja.

Növekedett a haditengerészet szerepe. Anglia a falklandi konfliktusban hadihajóinak kb. 50%-át bevetette, 13 ezer km távolságra Angliától. Nem véletlenül tanulmányozza az Egyesült Államok olyan gondosan ennek a bevetésnek a tanulságait.

Figyelmet érdemel az új harceszközök alkalmazása, pl. a rövid kifutással, vagy helyből felszálló repülőgépeké, amelyek bármely kis felszállóhellyel rendelkező hajóra telepíthetők. Ezek feleslegessé teszik a drága repülőgép-anyahajók építését.

Az angol—argentin konfliktusban először hajtottak végre harci feladatot atom-tengeralattjárók. Ilyen tengeralattjáró süllyesztett el egy argentin cirkálót.

A rakéták és rakétaelhárító rendszerek mellett megmaradt a hagyományos hajótűzérés szerepe is, mert ez az időjárástól és zavarástól mentesen képes támogatni a szárazföldön harcoló csapatokat.

A csapatok irányításában megfigyelhető a mind nagyobb méretű központosítás. Az Atlanti-óceán déli részén tevékenykedő flotta irányítása a London melletti parancsnokságról történt, attól függetlenül, hogy a harc közvetlen irányítására törzset telepítettek a HERMES repülőgépanyahajó fedélzetére.

Az ötödik számnak a Nagy Honvédó Háború eredményeivel foglalkozó cikkei közül *N. Melnyik*: „A német fasiszta csapatok Krímből való evakuálásának megakadályozása 1944-ben” c. (5. sz. 24—29. old.) tanulmányát említjük meg.

1943 végére, 1944 elejére az elért katonai sikerek következtében kezdtek megérni a feltételek a Krím felszabadításához. A német parancsnokság többek közt, a Balkánon kialakult általános helyzet miatt is, nagy jelentőséget tulajdonított a Krím megtartásának.

A Krím felszabadítása önálló hadműveletté vált, amelynek az volt a lényege, hogy északról a 4. Ukrán Front és keletről az Önálló Tengermelléki Hadsereg erőivel együttes csapat mérjenek Szimferopol általános irányban, majd a Fekete-tengeri Flotta és az Azovi-Flotilla erőivel közösen bekerítsék Szevasztopolt és megakadályozzák az ellenséges erők evakuálását a Krímből.

Az együttműködő erők tevékenységét A. Vasziljevskij és K. Vorosilov marsallok koordinálták a Főhadiszállás részéről.

1944. április 8-án a 4. Ukrán Front csapatai hatalmas tűzérési és légi előkészítés után támadásba mentek át és április 10-én estére áttörték az ellenség védelmét, betörték a szorosokon át a félszigetre. 11-én éjjel támadásba ment át az Önálló Tengermelléki Hadsereg is, és 12-én az egész arcvonalon megkezdődött a Szevasztopol felé visszavonuló ellenség üldözése.

Május 9-én a szovjet csapatok rohammal elfoglalták Szevasztopolt, a szétzúzott 17. hadsereg maradványai visszavonultak a Herszonsz-fokra, és megpróbálkoztak az evakuálással. Ennek megakadályozásában a főszerep a Fekete-tengeri Flotta erőinek, a távolsági bombázóknak és a front-légierőnek, valamint a tűzértéknek jutott, amelyek képesek voltak csapatokat mérni az összekötő vonalakra, a kikötőhelyekre.

A konvojok elleni harcban a főerőt a flotta légierői képviselték. Csapásokat

mérték a kikötőhelyekre, a hajókra útközben, aknákat telepítettek Constanța és Sulina, valamint a Szevasztopolból való kijárat előtt. A harcokban kb. 400 repülőgép vett részt (12 torpedóvető, 45 bombázó, 66 csatarepülő, 239 vadászgép).

A hajókat a kikötőkben és útközben összpontosított csapásokkal semmisítették meg. Április 11-én pl. Feodosziját több órán keresztül támadták, és ezzel megakadályozták, hogy elkezdjék az evakuálást. 13-án összpontosított támadást intéztek a Szudak kikötőjét elhagyni készülő hajók ellen, aminek következtében elsüllyedt 3, és megrongálódott 5 önjáró uszály. A németek és a románok kénytelenek voltak beszüntetni a beszállást és elmenekültek Alusta felé. A légierő és a flotta repülői az evakuálás megakadályozása céljából 7489 felszállást hajtottak végre, a kikötőkben és útközben elsüllyesztettek 65 és megrongáltak 55 hajót.

A torpedórombolók a part menti vizeken, valamint a hajókkal, tengeralattjárókkal és repülőgéppel együttműködve útközben támadták az ellenséges hajókat. Ezeket a támadásokat rendszerint éjjel hajtották végre, hogy elkerüljék a talákozást az ellenséges repülőekkel.

A tengeralattjárók az egész útvonalat figyelemmel kísérték. Megsemmisítették az ellenség 8 szállító és 5 kísérőhajóját, megrongáltak 2 szállító és 1 hadihajót.

A 4. Ukrán Front és az Önálló Tengermelléki Hadsereg gyors támadása a hadművelet befejező szakaszában véglegesen megakadályozta az evakuálást. Május 12-én a 4. Ukrán Front csapatai áttörték az utolsó védelmi vonalat, foglyul ejtettek 21 ezer ellenséges katonát és tisztet.

A 6. számnak csaknem minden tanulmánya az 1944 nyarán végrehajtott belorussziai hadművelettel foglalkozik. Ezek közül *O. Loszik*: „A harcokcsi- és gépesített csapatok alkalmazása a belorussziai hadműveletben” c. (6. sz., 19—24. o.) írását ismertetjük.

A hadművelet kezdetére a résztvevő frontokat jelentősen megerősítették harcokcsi és gépesített egységekkel. Az 1. Balti Front például a Főhadiszállás tartálékából megkapta az 1. harcokcsihadtestet, a 3. Belorusz Front a 2. gárda-harcokcsihadtestet és a 3. gépesített gárdahadtestet. A 2. Ukrán Front átlományából a 3. Belorusz Frontnak átadták az 5. gárda-harcokcsihadsereget. Az 1. Belorusz Front jobbszárnyát megerősítették az 1. gárdahadtesttel, a 9. harcokcsi- és az 1. gépesített hadtesttel. A balszárnyra áttették a 2. Ukrán Fronttól a 2. harcokcsihadsereget, a

tartalékból a 11. harcckocsihadtestet. A felsoroltakon kívül a frontokat megerősítették sok önálló harcckocsi- és önjáró tüzérdandárral és ezreddel.

A szovjet hadvezetésnek a „Bagration” hadművelet kezdetére sikerült a harcckocsik és önjáró lövegek terén határozott fölényt létrehozni, ami biztosította a gyors és nagy mélységű támadást. A korábbi hadműveletekben még soha nem sikerült ilyen fölényt biztosítani a harcckocsik terén.

A 7. szám vegyesen közöl évfordulós jellegű és a második világháború tapasztalataival általában foglalkozó írásokat. Az első kategóriába tartozik *P. Kocsegura*: „40 éve kezdődött Lengyelország felszabadítása” c. (7. sz., 44—50. o.) tanulmánya.

A szerző ismerteti, hogy amikor az arcvonal közeledett a Szovjetunió határaihoz, milyen intézkedések alapján hogyan készítették fel a személyi állományt arra, hogy a határokon túl az internacionalizmus szellemében képviselje a Szovjetuniót. Július 17-én az 1. gárda-harcckocsihadserég, amelyet a rava-russzkajai irányban bevetettek az átörösbe, csapást mért Szokal, Rava-Russzkaja irányába. A hadserég 44. gárda-harcckocsidandára, a támadást kifejlesztve, ugyanezen a napon elérte a Nyugati-Bugot, átkelt rajta és elsőként lépett Lengyelország területére. Másnap átkelt a folyón és lengyel területre lépett Szokal térségében a 3. gárdahadsereg is.

Az 1. Ukrán Front jobbszárnya, folytatva a harcot Lengyelország déli részének felszabadításáért, július 23-án átkelt a San folyón, majd szétverve a német védelmet, július 29-én elérte a Visztulát, felderítés után átkelt rajta, és Sandomierzről délre augusztus 1-ére kiszélesítette a hídfőt.

A 3., 2. és az 1. Belorusz Front jobbszárnyának csapatai július közepén elérték a Nyeman—Grodno—Volkoviszki—Pruzszani vonalat és megközelítették Lengyelország határát. Az 1. Belorusz Front jobbszárnya július 18-án támadást indított. Ezen a napon a csoportosítás fő erői áttörték a német védelmet. A 47. hadserég Siedlec irányába, a 8. gárdahadsereg és a 69. hadserég pedig Lublin felé tört előre. Július 20-án estére a német védelmen 130 km széles és 70 km mély rés keletkezett. A front csapatai ezen a napon sok helyen átkeltek a Nyugati Bugon és Lengyelország területére léptek. Ebben az irányban a 328. lövészadosztály, a 132. lövészadosztály és a 39. gárda-lövészadosztály csapatai

léptek először lengyel földre. A védelem áttörése után a résbe bevetették a 2. harcckocsihadseréget július 22-én, amely egy 75 km-es ugrást hajtott végre, estére súlyos harcokba bonyolódott Lublinért, és két nap múlva, együttműködve a 8. gárdahadsereggel, felszabadította a várost. A következő napon a 2. harcckocsihadserég és a 8. gárdahadsereg elérte a Visztulát Deblin és Pulawy között, a 69. hadserég csapatai pedig 29-én Pulawytól délre átkeltek a Visztulán.

Július 27-én a 2. harcckocsihadserég északnak fordulva indított támadást azzal a céllal, hogy elfoglalja Varsó elővárosát, Pragát és a 47. hadseréggel együtt elvágja a németek visszavonulási útját, Pragát azonban nem sikerült elfoglalni. A német parancsnokság minden áron tartani akarta a hídfőt a Visztula jobb partján.

Az 1. Belorusz Front csapataival együtt hősiessé harcoltak az 1. lengyel hadserég katonái.

Mivel az ellenség ellenállása megerősödött, a személyi állomány pedig kimerült a támadó hadműveletben és feltöltésre szorult, az 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front csapatai védelembe mentek át.

A 2. Belorusz Front csapatai július 17. és 25. között szintén lengyel területre értek. Július 27-én felszabadították Bialystokot és augusztus végére elérték a Biebrza és a Narew folyót. Itt a Főhadiszállás döntése alapján védelembe mentek át.

Július 17-én Lengyelország területére ért az 1. Belorusz Front jobbszárnya is. Amikorra a szovjet csapatok elérték a Narew—Visztula vonalat, az ország területének 25%-a felszabadult, kb. 5,5 millió lakossal. Közben megsemmisült az ellenség 14 hadosztálya és egy dandárja. 1944 nyarán a szovjet hadserég is elvesztett 97 ezer embert, 340 ezer pedig megsebesült.

A kommunisták vezette partizán Népi Hadsereg együtt harcolt a szovjet csapatokkal. Összesen 32 helységet szabadítottak fel közösen.

1944. július 21-én a felszabadított területen létrejött a munkásosztály vezette kormány, a Nemzeti Felszabadítás Lengyel Bizottsága. A reakciós ellenállás terrorakciói ellenére kialakultak a néphatalom helyi szervei, elkezdték az ipar és a közlekedés helyreállítását, megkezdődtek a társadalmi-gazdasági reformok. A július 26-án Moszkvában aláírt egyezmény alapján a felszabadított területeken az ügyek intézését teljes egészében átvette az NFLB.

A 8. szám a második világháborús tanulmányok mellett ismét közöl, cikket a helyi háborúk tapasztalatairól, nevezetesen P. Navojcev: „A haditengerészeti flotta a partok ellen” c. (8. sz. 47—52. o.) írását.

A szerző megállapítja, hogy az imperialista hatalmak által kirobbantott helyi háborúk egyik sajátos vonása az, hogy bennük széles körben vetették be a haditengerészeti flottát. Az alkalmazásnak három fő módszere mutatkozott: a tenger menti országok, szigetek, kikötők, haditengerészeti támaszpontok blokádja; csapások mérése a szárazföldi katonai és ipari objektumokra, csapatokra, lakott helyekre; saját szárazföldi csapatok tűzérési és légi támogatása.

Megfelelő körülmények között a blokád bizonyult a leghatékonyabb alkalmazási módnak, szétrombolta az érintett országok gazdaságát, megfosztotta a partközeli harcoló csapatokat a szükséges támogatástól.

A koreai háborúban két blokádon át hoztak létre (közelit és távolit), amelyben két hadművelleti csoportosítás járőrözött. A létszám nem volt állandó, beletartozott 2—4 repülőgép-anyahajó, 2—3 cirkáló, 15—20 torpedóromboló, órhajó stb.

Vietnam partjainál szintén két zónát hoztak létre. A blokádot itt az Egyesült Államok flottájának egy speciálisan erre a célra megalakított hadművelleti csoportja valósította meg (kb. 180 hajó és naszád). A közeli zóna kb. 2 mérföldre terjedt a partvonaltól. Ebben naszádok, rombolók és repülőgépek őrzéskor voltak, amelyek keresztezték a vietnami kereskedelmi és halászhajók útját. A parttól 12—40 mérföld távolságra kezdődő második zónában a nemzetközi járatok útját cirkálók, torpedórombolók, órhajók ellenőrizték több mint 360 km mélységben, több mint 2000 km hosszú távon. A hatékonyság érdekében a zónákat részekre osztották és mindegyikben külön csoport tevékenykedett. Az összes felfedezett hajót, a halászhajókat is, átkutatták. 1972 májusától kezdve az amerikaiak elaknásították a VDK összes kikötőinek bejáratát, ami rendkívül megnehezítette a hajózást ebben a térségben.

A továbbiakban a szerző részletesen elemzi a közel-keleti háborúban alkalmazott blokádokat és a Falkland-szigetknél alkalmazott blokádot, a grenadai eseményeket és a Nicaragua partjainál létesített blokádot és aknásítást, amelyek következtében megsérült a „Lugansk” nevű szovjet tartályhajó is.

A második módszer a katonai és ipari objektumokra, csapatokra, lakott he-

lyekre mért csapás. Ezekben a főszerepet az anyahajókon szállított repülőgépek játszották, ezt egészítette ki a hajótűzérési tűze, és később a rakéták. A vietnami háborúban pl. az Egyesült Államok fedélzeti légiflottája havonta 2000—8000 támadást hajtott végre parti objektumok ellen. A hivatalos amerikai adatok szerint 1965 és 1971 között a hajókról 750 ezer felszállást hajtottak végre.

A bombázásokat kiegészítette a nagy űrméretű hajótűzérési tűze, amely szintén tervszerű jelleget öltött. A tűz korrigálására rossz látási körülmények között rádiólokátoros bójákat helyeztek ki, nappal pedig a korrigálást repülőgépekről, helikopterekről végezték. A tűzérési tűz részét képezték a hajókról, naszádokról kilőtt rakéták is.

A szerző ezt az alkalmazási módot elemzi az előző pontnál felsorolt háborúk esetében is.

A harmadik alkalmazási mód a tengerközeli tevékenykedő saját szárazföldi csapatok tűztámogatása. A hajótűzérési ebben az esetben közreműködött az ellenség élőerejének, tűzeszközeinek megsemmisítésében, erődítményeinek lerombolásában. A Vietnamban alkalmazott támogatás sajátossága az volt, hogy bonyolult körülmények között együttműködtek a tengerészgyalogsággal. 1966-ban az amerikaiak először hoztak létre folyami flottillát, amely a szárazföldi csapatokat, elsősorban a tengerészgyalogságot támogatta és ellenőrizte a hajózást a Mekong deltájában.

A helyi háborúk tapasztalatainak tanulmányozása alapján a nyugati szakemberek úgy vélik, hogy ezekben a háborúkban és konfliktusokban a part elleni tevékenységben a haditengerészeti erőké volt a főszerep. A harcfeleltetők megoldásában a fedélzeti légierő volt az alapvető eszköz. Nem vesztette el jelentőségét a hajótűzérési sem. Ennek fejlődésében megmutatkozott a közép- és nagykaliberű automatikus rendszerek létrehozásának tendenciája. Ezeket azonos sikerrel alkalmazták mind a szárazföldi csapatok támogatásához, mind pedig a könnyű tengerészeti és a légi erők ellen. Nagy harcászati képességekkel rendelkeznek a rakétanaszádok.

A 9. sz. tartalmazza H. Radonov: „A Bolgár Néphadsereg és a Szovjet Hadsereg harcbarátsága és együttműködése a második világháborúban (1944. szeptember—1945. május)” c. (9. sz., 36—45. o.) cikkét.

A szerző a bevezetőben áttekinti nagy vonásokban az orosz és a bolgár forra-

dalmi mozgalmak kapcsolatait, majd megállapítja, hogy bár Bulgáriában német csapatok voltak, az országban olyan általános volt az ellenállás minden formája a fasiszta háborúval szemben, hogy a bolgár uralkodó körök egyetlen katonát sem mertek a frontra küldeni. A népi felszabadító hadsereg sok ezer katonája harcolt fegyverrel a kézben a fasiszmus ellen. Amikor a szovjet csapatok átlépték Bulgária határát, 1944. szeptember 9-ére virradó éjjel, a BKP vezetésével fegyveres felkelés kezdődött és csapást mértek a fasisztákra. A bolgár partizánok és a nép oldalára állt katonai alakulatok képezték később a Bolgár Néphadsereg alapját. Az országban létrejött a Hazafias Front népi demokratikus hatalma, amely törvényesen is megerősítette a Szovjetunióval való baráti viszonyt és együttműködést.

Az évforduló kapcsán messze északra viszi az olvasót és olyan témát tárgyal *A. Hrenov*: „A petsamo-kirkenesi hadművelet” c. (10. sz., 10—16. o.) cikke, amelyet a folyóirat az utóbbi 10—15 évben nem érintett.

A német csapatok szétzúzása a Karéliei-földszoroson és Dél-Karéliában, valamint Finnország kilépése a háborúból, 1944 őszére kedvező feltételeket teremtettek a szovjet Sarkvidék felszabadításához, amelyet a németek igyekeztek megtartani, hogy ki tudják használni Petsamo (Pecsenga) körzetének gazdag ásványkincseit, elzárják a Norvégiába vezető utat és megőrzik a tengeri és légi támaszpontokat. Ebből a célból a nehezen járható, sziklával, folyókkal, patakokkal, tavakkal, mocsarakkal szabdalta területen három év alatt 150 km mély, három övezetből álló védelmet építettek ki.

A Karéliei Frontnak az volt a feladata, hogy a 14. összefegyvernemi és a 7. repülőhadsereg erőivel együttműködve az Északi Flottával bekerítse és megsemmisítse a 19. hegyi-lövészhadtest csapatait, elfoglalja Petsamót és kifejlessze a támadást a norvég határ irányában.

A német parancsnokság szerint a szovjet csapatok csak a Petsamo felé vezető út mentén indíthattak támadást, éppen ezért itt építették ki a legerősebb védelmet. A szovjet csapatok azonban a 14. hadsereg balszárnyán indítottak támadást három hadtesttel, nehezen járható mocsarakon keresztül Luosztari. Petsamo irányában, hogy megkerüljék az ellenséget. A jobbszárnyon a hadsereg kiegészítő csapást mért egy külön e célra létrehozott csoporttal, hogy lekösse az

ellenség erőit és később támadjon Petsamo ellen.

A főirányban támadó csapásmérő csoportnak el kellett foglalni Luosztari közlekedési csomópontját, amiután az ellenségnek már csak egy út állt a rendelkezésére Tarneten keresztül Kirkenes felé. Ez jó feltételeket teremtett az átkaroláshoz és az Északi Flotta deszantjával együtt megvalósítandó bekerítéshez. Az Északi Flottának ezen kívül az volt a feladata, hogy vegye blokádn alá a Barents-tenger partvidékét és zárja el a tengeri kapcsolatokat a petsamói csoportot.

1944. október 7-én 8 órakor kezdődött a tüzérségi előkészítés, amely 2 óra 35 percig tartott. Amikor befejeződött, semmit sem lehetett látni a sűrű fekete füsttől, ugyanakkor sűrű nedves hó kezdett esni, ami lehetetlenné tette a repülők felszállását.

A támadás üteme olyan gyors volt, hogy a harckocsik és a lövegek a nehéz terepviszonyok között lemaradtak. A gyalogság 15 órára támogatásuk nélkül is áttörte a fő védelmi vonalat, menetből átkelt a Tyitovka folyó mellé egészen vízén. 3 nap alatt 20 km-es arcvonalon 16 km-t nyomultak előre.

Október 10-én rövid tűzcsapás után a csapatok erős hóesésben újabb támadásba lendültek. Ugyanezen éjjel a flotta hajóiról deszantot hajtott végre a 63. tengerészgyalogos dandár. Reggel egyesültek a 12. tengerészgyalogos dandárral és együtt támadtak Petsamo ellen. A Linahamari kikötőjében partra tett újabb deszant, amely kézítésében foglalta el a várost, a többi tengerészgyalogosokkal és a szárazföldi csapatokkal együtt október 15-én felszabadította Petsamót, miközben a csapatok 60—65 km-t nyomultak előre.

Október 18-án a szovjet csapatok felújították a támadást, öt nap alatt megtisztították a Petsamótól északnyugatra eső, valamint nyugatra, a norvég határig terjedő területet, felszámolta az ellenséges partvédelmet, elfoglalták Nyikelt és 25—35 km-t nyomultak előre.

Elérve a norvég határt, Mereckov frontparancsnok engedélyt kért és kapott ahhoz, hogy csapatai norvég területre lépjenek. Következett még egy nekirugáskodás rendkívül nehéz terepen, északra Kirkenes irányában, amelyet már 25-én elfoglaltak, nyugatra Neiden, és dél-nyugatra Nautsi irányában, amelyeket 27-én foglaltak el.

Október 29-én a hadművelet befejeződött. A hadművelet folyamán a 19. hegyi-lövészhadtest kb. 53 ezer emberéből 30 ezret vesztett halottakban. Az Északi Flotta elsüllyesztett 156 hajót. A

szovjet csapatok 15 773 halottat és sebesültet vesztek, ebből 2122 embert Norvégiában.

A Karéliai Front és az Északi Flotta petsamo—kirkenesi hadművelete az egyetlen olyan sarkvidéki hadművelet volt, amelyet az összes haderőnek és fegyvernemek együttes erővel vívtak meg. Bár ez a hadművelet a résztvevő erők, eszközök, az arcvonal szélessége, a támadás üteme és mélysége tekintetében elmarad az 1944-es év szovjet hadászati támadó hadműveletei mögött, menetében mégis hadászati célt valósított meg. A szovjet csapatok felszabadították a szovjet Sarkvidék megszállt területét, és segítséget nyújtottak a norvég népnek a felszabaduláshoz.

Ugyancsak ez a szám két cikket közöl, amelyek az előbbi számhoz hasonlóan két másik hadsereg születését vizsgálja. Az egyik *B. Kutsera* csehszlovák szerző: „A Csehszlovák Néphadsereg — a Varsói Szerződés szilárd láncszeme” c. (10. sz., 42—52. o.) cikke, a másik pedig *D. Djevov*: „40 éves a Román Szocialista Köztársaság hadserege” c. (10. sz., 53—58. o.) írása.

A 11. szám az évfordulós cikkek sorában közli *Sz. Ivanov*: „A budapesti hadművelet 40. évfordulója” c. (11. sz., 11—20. o.) tanulmányát, amellyel egy kissé részletesebben foglalkozunk.

A szovjet csapatoknak az Ungvár, Debrecen, Belgrád térségében elért sikerei válságot eredményeztek a magyar politikai vezetésben. A balul sikerült kiugrási kísérlet a Szalasi-féle uralom bevezetéséhez vezetett. A fasiszta hadvezetés, hogy megállítsa a szovjet támadást, lázasan kezdett új védelmi vonalakat kiépíteni. Keletről délre felsorakoztak a „Dél” (korábban „Dél-Ukrajna”) hadseregcsoport feltöltött egységei, köztük a 8., 6. és 2. német páncélos hadsereg, a 3. magyar hadsereg és más egységek. Hozzájuk csatlakozott az „F” hadseregcsoport. Ezek az erők állandóan növekedtek. Ezért Magyarország felszabadítása, amelyben két front vett részt, elhúzódott 1944. szeptember 23-tól 1945. április 4-ig.

A Legfelsőbb Főparancsnokság úgy döntött, hogy az említett hadműveletek után megállás nélkül elkezdji a budapesti hadműveletet a 2. Ukrán Front csapataival és a 3. Ukrán Front csapatainak egy részével. Figyelembe véve azt, hogy a megközelítési területen a délkeleti részen a védelem viszonylag gyenge volt, Malinovszkij marsall parancsot kapott a Főhadiszállástól, hogy október 29-én kezdjen támadást a Duna-Tisza közén a 46. hadsereg és a 2. gépesített

gárdahadtest csapataival, törje meg az ellenség védelmét a Tisza jobbpartján, s ezzel biztosítsa az átkelést a 7. gépesített gárdahadtest számára. A továbbiakban pedig, a 4. gépesített gárdahadtest beérkezése után mérjen döntő csapást az ellenség Budapestet védő csoportosítására.

A 3. Ukrán Front, amely győzelmesen befejezte a belgrádi hadműveletet, átcsoportosította erőit Magyarország déli részére, hogy átkeljen a Dunán és a Dunántúlon folytassa harctevékenységét.

A hadműveletet kellett támogatnia a 4. Ukrán Frontnak azzal, hogy betör Csehszlovákia belsejébe.

A 2. Ukrán Front parancsnoka, Malinovszkij marsall úgy döntött, hogy a 2. gépesített gárdahadtesttel megerősített 46. hadsereg október 29-én a hadsereg jobbszárnyán mérje a főcsapást Budapest általános irányban, a balszárny pedig a főcsapás biztosítására érje el a Dunát.

A 7. gárdahadseregnek október 30-án támadásba kellett átmennie Szolnoktól délkeletre, át kellett kelnie a Tiszán és estére el kellett érnie Nagykőrös környékét.

A front jobbszárnya folytatta a támadást Nyíregyháza, Miskolc irányába, hogy megakadályozza csapatok átdobását innen Budapest körzetébe.

Az ellenséges védelmi vonalak Magyarországon többlépcsősek voltak, északról délre húzódtak, és különösen jól kiépítettek voltak Budapest körül. Három patkó alakú vonal a Dunától a Dunáig húzódtott keletről. A Balaton és Velence vonalában a Vác közelében lévő Duna-elágazásig, továbbá a csehszlovák határ mentén a különösen erős „Margit”-vonalat készítették elő.

Az erőviszonyok általában kedvezőek voltak a szovjet csapatok számára. A 2. Ukrán Front gyalogságban kétszeres, lövegekben és aknavetőkben 4—4,5-szeres, harckocsikban és önjáró lövegekben 1,9-szeres, repülőgépekben 2,6-szeres fölényben volt a „Dél” hadseregcsoporttal szemben. A csapatok azonban fáradtak voltak, a technika jelentős része javításra szorult, a lőszer- és üzemanyagszállítás rendkívül nehéz volt. Neheztette a helyzetet az őszi sár is.

A támadás október 29-én délután kezdődött. Az első három nap alatt áttörték a védelmet és a 46. hadsereg, miután az áttörésbe bevetették a 2. gépesített gárdahadtestet, 20—50 km-t nyomult előre. Miután a 4. gépesített gárdahadtestet is bedobták a résbe, a csapatok november 2-án 15 km-re megközelítették a magyar fővárost. A politikai körökben pánik tört ki. Mint később ki-

derült, ez a siker megakadályozta a Szegedre mérendő ellencsapást. A sikert kifejleszteni azonban nem sikerült, a harcokcsik komoly elhárításba ütköztek, a németeknek sikerült három páncélos és egy gépesített hadtestet átdobni ide. A támadást sikerült megállítani.

A 2. Ukrán Front tevékenységét korrigálni kellett, amit a Főhadiszállás meg is tett. A Tisza nyugati partjára előrevonták a 27., 40., 53. és 7. gárdahadsereget azzal a céllal, hogy széles arcvonalon indítsanak támadást, a front jobbszárnyával északról és északkeletről, a front balszárnyával pedig délről mérjenek csapást a budapesti csoportosításra. Az új támadás csak november 11-én kezdődött meg. 16 nap alatt a főcsapás irányában megközelítették Budapestet, Miskolctól keletre viszont előrenyomultak északnyugati irányban 100 km-t. Többet elérni nem sikerült és a Főhadiszállás úgy döntött, hogy szünetet tart, pihenteti az állományt, feltölti a lőszer- és üzemanyagkészleteket.

December 5-én 10 óra 15 perckor 45 perces tüzérségi előkészítés után a 2. Ukrán Front csapatai felújították a támadást. 5 napig hiába próbálkoztak az északról és dél-nyugatról történő bekerítéssel. 5-ére virradó éjjel a 46. hadsereg csapatai a Dunai Flottilla segítségével elkezdtek a Dunán való átkelést. Európa második legnagyobb folyójának leküzdése olyan sikeres volt, hogy csak akkor vették észre őket, amikor az első csoportok már partraszálltak. A hídfőt kiszélesíteni azonban az erős ellenállás miatt nem sikerült. A 2. Ukrán Front csapataival elfoglalni Budapestet tehát nem sikerült.

A 3. Ukrán Front az 57. hadsereg erőivel Apatinnál átkelt a Dunán, és december 5-én a csapatai a Balatontól délre voltak. Ekkorra a 4. gárdahadsereg, amelyet a Főhadiszállás tartalékából vettek harcba a Duna nyugati partján, a Velencei-tó partján egyesült a 2. front 46. hadseregével.

A Legfelsőbb Főparancsnok december 12-én írta alá azt a direktívát, amely a két front feladatait határozta meg. A 2. Ukrán Frontnak csapást kellett mérnie Kőbölkút általános irányában, elérni a Dunát Neszmély, Esztergom térségében, el kellett zárni a budapesti csoportosítás visszavonulási útját északnyugati irányban. Egyidejűleg a frontnak támadást kellett indítania Budapest ellen keleti irányból. A 3. Ukrán Front azt a feladatot kapta, hogy a Velencei-tó körzetéből indítson támadást Bicske irányában, érje el a Dunát Esztergom térségében, vágja el a visszavonulási útját nyugatra, és a 2. Ukrán Fronttal együtt foglalja el

Budapestet. A külső front létrehozása Budapesttől 50–60 km-rel nyugatra és délnyugatra szintén a 3. Ukrán Front feladata volt.

A frontok december 20-án kezdték meg a támadást. A 2. Ukrán Front csapatai elkeseredett harcokcsapatákat vívtak egy hétig, majd december 26-án a 6. gárda-harcokcsihadsereg és a 7. gárdahadsereg csapatai elérték a Dunát Esztergomtól északra, és egyesültek Tolbuhin csapataival, amelyek ugyanezen a napon, miután súlyos harcokban áttörték a „Margit”-vonalat, elfoglalták Esztergomot. Budapest körül a gyűrű bezárult.

A 46. hadsereg létrehozta a belső frontot, a 4. gárdahadsereg és az 5. gárda-lovashadsereg december 26-án Székesfehérvártól délnyugatra létrehozta a külső frontot, a belső fronttól 50–60 km távolságra.

A bekerített budapesti csoportosításban 188 ezer katona volt.

A veszteségek elkerülése céljából a szovjet frontok parancsnokságai december 29-én megadásra szólították fel a bekerített csapatokat. A fasiszták a szovjet parlamentereket meggyilkolták.

A Budapestért vívott harc elkeseredett volt. A városi súlyos harcokkal egyidejűleg vissza kellett verni három, a blokádtáttörésére irányuló támadást is.

Az első visszaverésében a 2. Ukrán Front csapatai 7. gárdahadsereg, 6. gárda-harcokcsihadsereg) játszották a főszerepet a Duna balpartján Komárom irányában.

A második kísérlet Zámoly térségében volt, ahol a 3. Ukrán Front 4. gárdahadseregének 20. gárda-lövészhadteste védekezett.

A harmadik, legerősebb ellentámadás Velence és a Balaton között próbálta áttörni a védelmet, hogy elérje a Dunát és a Duna mentén északra törve elérje Budapestet. Egyidejűleg csapást készített elő 2 páncélos hadosztály is. A támadóknak sikerült 25 km-re megközelíteni a fővárost. Ekkor Tolbuhin, aki erősítést kapott a főhadiszállástól, északról és délről csapást mért rájuk. Hat napig tartó elkeseredett küzdelemben a németektől megisztították a Duna jobbpartját. Az ellencsapást mérő csoportot a bekerítés veszélye fenyegette, ezért megkezdte a visszavonulást.

A bekerített csoport felszámolásáért a városban súlyos harcok folytak, amelyek Pesten december 27-től 1945. január 18-ig tartottak, Budán pedig január 20-tól február 13-ig. Pesten 23 napi harc alatt megsemmisítettek csaknem 36 ezer katonát és fogságba esett 63 ezer. Megsemmisítettek vagy zsákmányoltak 300

páncélost és rohamlöveget, 1044 löveget és aknavetőt és sok más fegyvert.

Még súlyosabbak voltak a harcok Budán. Február 12-ére virradó éjjel a németek utolsó kísérletet tettek arra, hogy áttörjék a gyűrűt. Egy szűk folyosón a bekerítésben lévő 26 ezer emberből 12 ezer kitört, de ezeket hamarosan felszámolták a 3. Ukrán Front csapatai. A bentmaradtakat vagy megsemmisítették, vagy foglyul ejtették. Fogságba esett a várost védő csapatok parancsnoka, Pfeiffer von Wildenbruch SS tábornok is, az egész törzskarával.

1945. február 13-án 10 órára Budapest teljes egészében felszabadult.

A város felszabadításában a szovjet csapatok mellett részt vettek román csapatok is, valamint a Budai Önkéntes Ezred katonái.

Befejezésül egy olyan tanulmányt ismertetünk, amely az 1944-es év katonai eseményeinek nyugati irodalmával foglalkozik. Ez pedig *A. Jakusevszkij*: „A szovjet—német arcvonal 1944. évi eseményeivel foglalkozó polgári historiográfia bírálata” c. (12. sz., 67—74. o.) cikke.

A polgári történetírók nagy része igyekszik csökkenteni a Szovjetunió szerepét a fasiszta Németország szétzúzásában. Még azok a művek is, amelyek írnak a szovjet csapatok sikereiről, igyekeznek csökkenteni az 1944-es sikerek jelentőségét.

Igen jellemző ebből a szempontból az amerikai *Dupuy, T.* és *Martel, P.* „Great Battles on the Eastern Front: The Soviet—German War, 1941—1945” (Nagy csaták a keleti fronton: szovjet—német háború, 1941—1945) című, 1982-ben megjelent könyve. A szerzők nagy lépést tettek előre más szerzőkhöz képest, mert elsőként közöltek olyan művet, amely bemutatja a szovjet hadsereg legnagyobb hadműveleteit. A 16 támadó hadművelet közül 5 1944-ben volt, s ezeket térképek, táblázatok egészítik ki.

A pozitívumokat azonban erősen csökkentik a szerzők arra vonatkozó eszmefuttatásai, hogy miért győzött a Szovjetunió Németországgal szemben. A könyv bevezetőjében először is hangsúlyozzák a német csapatok „csodálatos katonai művészetét”, amelyhez hasonló nem volt a történelemben. Ha a Szovjetunió ennek ellenére győzött, ennek fő oka a csapatok létszámában és a területben megmutatkozó hatalmas fölény, hogy képesek voltak megszervezni „nagy méretekben az egyszerű fegyverek gyártását”, és az időjárás szintén „segítette a Vörös Hadsereget”.

Hasonlóan jár el *Seaton, A.* angol nyugalmazott ezredes a legutóbbi „The Fall of Fortress Europe, 1943—1945” (Az Európa-erőd eleste, 1943—1945) című, 1981-ben megjelent könyvében. Sokat ír az 1944-es eseményekről. „A három héttig tartó »Bagratyion« támadó hadművelet kétségtelenül az egész háború egyik legnagyobb győzelme volt, Németország számára pedig ez a vereség, amelyet hátrái közelében szenvedett el, katasztrofálisabb volt, mint a Sztálingrád alatti vereség”. Beszél a Lvov—sandomierzi és a Iași—kisinyovi hadműveletekről is, de ugyanakkor azt állítja, hogy a szovjet csapatok mozgékonyasága ezekben és más hadműveletekben kizárólag a lendő keretében szállított amerikai teherautóknak köszönhető. A Iași és Kisinyov alatti nagy német csoportok bekerítését és megsemmisítését a Hitler által elkövetett hibák közé sorolja.

Az 1944-es eredmények egyoldalú bemutatása jellemző a nyugatnémet történészekre, különösen azokra, akik a Wehrmachtban szolgáltak. Ennek tipikus példája *Hinze, R.*: „Der Zusammenbruch der Heeresgruppe Mitte im Osten 1944” (A „Közép” hadseregcsoport összeomlása Keleten 1944-ben) című, 1980-ban megjelent könyve. A szerző szerint a vereség kizárólag azért következett be, mert a német vezetésnek kevés ember és eszköz állt rendelkezésére, és szó sincs a szovjet hadművészetéről. Ezt alátámasztja a német csapatok „hozzáértő tevékenységének” sok epizódjával is, amelyet „rendkívül nehéz” körülmények közt valósítottak meg.

Jellemző a polgári szerzők olyan törekvése is, hogy a figyelmet a szovjet csapatok balsikereire összpontosították. *Salisbury, H.* amerikai történész és író a „The Unknown War” (Az ismeretlen háború) c., 1978-ban megjelent könyvében három oldalt szentel az 1944-es eseményeknek, ebből két oldal foglalkozik a reakciós ellenállás által kirobbantott varsói felkeléssel. Ugyanakkor terjedelmes könyvének csaknem fele foglalkozik a szovjet—német front 1941 június—novemberi eseményeivel, amikor a szovjet csapatok vereségeket szenvedtek.

Általánosan elterjedt a nyugati történetírásban a „véletlenszerűség” elmélete. Ezen elmélet szerint a német hadsereg vereségei kizárólag a hadvezetésben Hitler által elkövetett hibákra vezethetők vissza. A „Dél” hadseregcsoport vereségei *Engelmann, J.*, *Liddel, H. B.* és más szerzők szerint azért következtek be, mert Hitler leváltotta Mansteint. Természetesen igaz az, hogy Hitler és az alárendelt tábornokok is sok hibát követtek el, de az egész vereséget nem le-

het csak szubjektív tényezőkre visszavezetni.

Nem lehet elfogadni azt a *Gosztony P.* (Svájc) és *Seaton* által hangoztatott tételt sem, miszerint a „Dél-Ukrajna” hadseregcsoport szétzúzásának oka 1944 augusztusában nem a jól előkészített és mesterien végrehajtott iasi—kisinyovi hadművelet volt, hanem „a románok árulása”, „a szovjet—román összeesküvés”. A román ellenállást a hadművelet első két napja alatt szétzúzták. Való igaz viszont az, hogy az itteni vereség gyorsította fel a romániai eseményeket.

Létezik egy olyan állítás, amely szerint a Szovjet Hadsereg 1944-ben gyengébb volt, mint 1943-ban. Ezt hangoztatja pl. *Dann, W.* amerikai történész a „Second Front Now — 1943” (Második frontot most — 1943-ban) c. 1980-ban megjelent könyvében. „Feltételezem — írja —, hogy 1943-ban a Vörös Hadsereg sok viszonylatban erősebb volt, mint 1944-ben. A súlyos kimerítő harcok, amelyeket 1943 júliusától vívott, nagyon drága árat követeltek. A Vörös Hadsereg erőinek meggyengülése lehetővé tette Hitler számára, hogy erőket dobjon át Nyugatra.”

A tények azonban ellentmondanak ennek. A hadsereg létszáma, technikai felszereltsége növekedett, hadművészete tökéletesedett. 1943-ban a hadrakelt sereg létszáma 6,35 millió, 1944 decemberében

6,7 millió volt. Ugyanezen idő alatt a hadrakelt seregben lévő harcokcsik száma 125,5%-ra nőtt, a lövegek és aknavetők száma 12,8%-kal, a géppisztolyok, géppuskák száma 31,4%-kal nőtt. A légierő, a flotta új repülőgépeket, hajókat, légvédelmi eszközöket kapott. Erők átadásáról egyáltalán nem volt szó.

A *Coralski, R.* angol történész által összeállított „World War II. Almanac: 1941—1945.” (A második világháború almanachja) c., 1981-ben megjelent műben az 1944-es események a terjedelem egyötödét teszik ki, a szovjet hadsereg tevékenysége azonban elveszik az anyagban. Az 1944-ből származó 84 illusztráció közül egy sem hozható kapcsolatba a Szovjetunióval. A táblázatok kizárólag az angol—amerikai csapatok tevékenységére vonatkoznak.

A második világháborúnak a francia, nyugatnémet, angol és belga történészek által összeállított, 1981-ben megjelent enciklopédiája (The Historical Encyclopedia of World War II.) egyetlen cikket sem közöl a szovjet hadsereg 1944-es hadműveleteiről. Nem vesznek tudomást olyan, a háború menetét döntően befolyásoló csatákról sem, mint a moszkvai, sztálingrádi, kurszki csata. Az egészet elintézik a „Szovjetunió — háború Németországgal” rövid cikkel.

Lengyel István